

קורס מורי דרך תשע"ז (2016 – 2017)

בית הספר לתיירות אתגרית, המכללה האקדמית בוינגייט

דו"ח סיור 22

עם התנ"ך בעמקים ובגלבוע

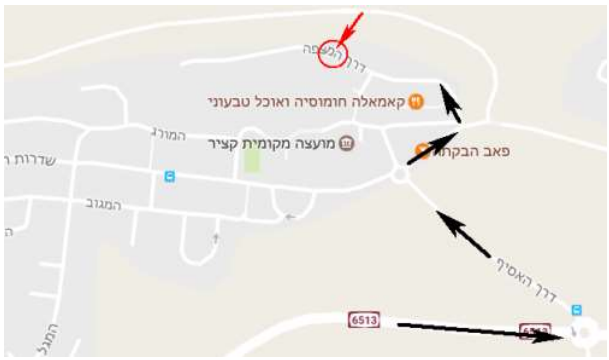
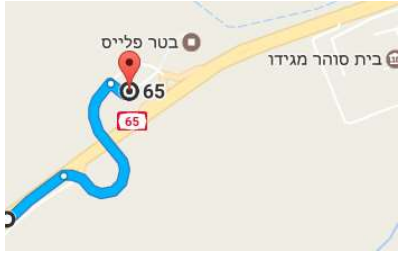
נועם זיו

**מסלול הסיור (אתרים מרכזיים): קציר (תצפית), תל מגידו, הגלבוע/כתף שאול (תצפית),
הגלבוע/הר ברקן (תצפית), תל יזרעאל, עין יזרעאל**

תאריך הסיור: 23.01.2017

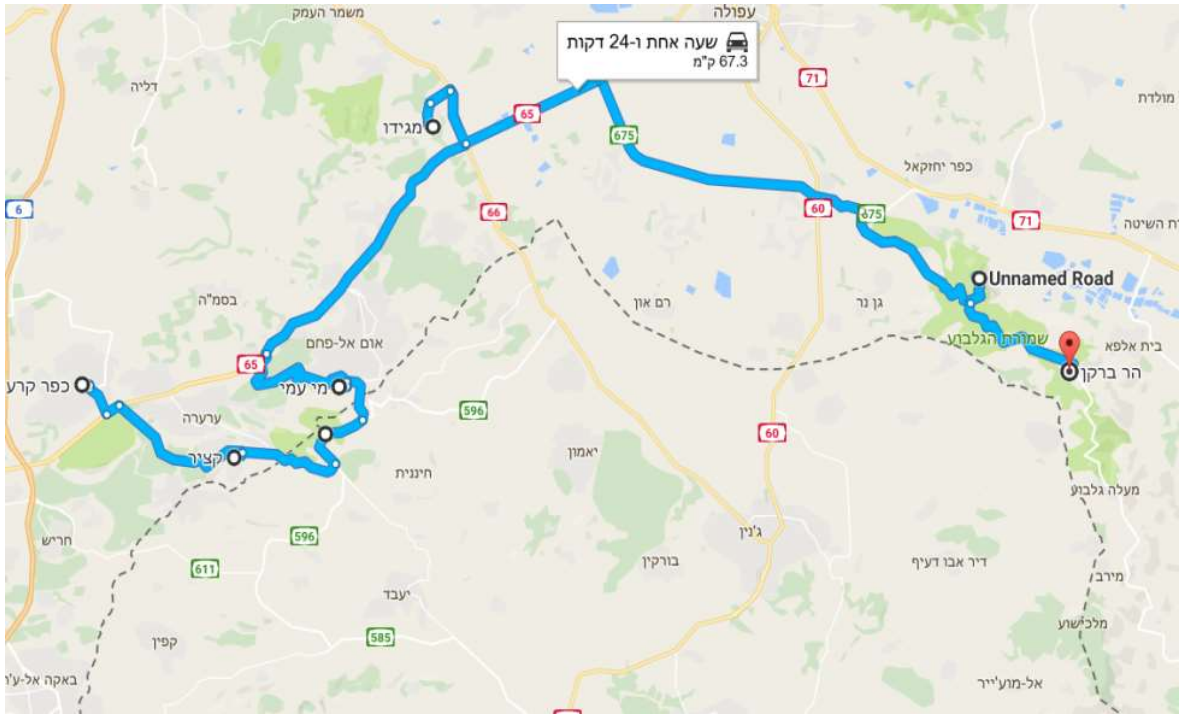
מדריך הסיור: אפרת נתן

לו"ז ומנהלות

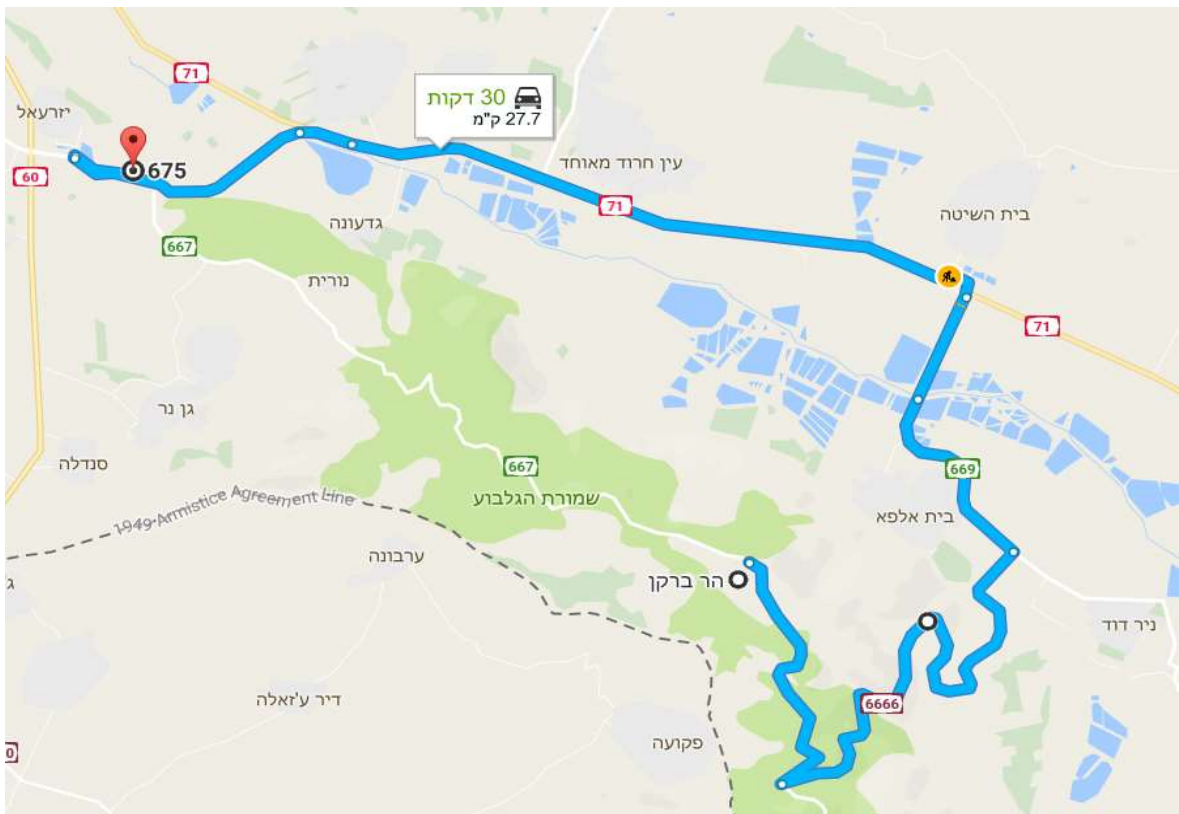
מ... מ...	עד... ..	פירוט הפעילות	מנהלות ועזרים	הערות
6:30	7:30	נסיעה מגלילות לכפר קרע	בצומת כפר קרע אין אפשרות לפנות שמאלה לתחנת הדלק וארומה. ניתן להיכנס בכניסה הראשית לכפר ולעשות פרסה לאחר כ 300מ'.	איסופים בכ. שמריהו, וינגייט, צ. נתניה
7:30	7:45	נסיעה מכפר קרע לתצפית בקציר	מסלול הגעה לתצפית:	דרך המצפה סגורה בשער. יש לחנות לידו וללכת ברגל כ 200מ' מערבה.
				
7:45	8:10	תצפית מקציר		
8:10	8:40	נסיעה מקציר לאורחן מגידו	נסיעה מכביש 6513 דרך מי עמי כדי לאפשר הדרכת דרך על הקו הירוק	
8:40	9:10	הפסקת בוקר באורחן מגידו	הכניסה לאורחן דרך מנהרה מתחת לכביש 65	מים, שרותים, חנות נוחות
				
9:10	9:15	נסיעה מאורחן מגידו לתל מגידו	הפניה מכביש 66 לכיוון הקיבוץ ומיד שמאלה	חניה מול הכניסה למבואה
9:15	12:00	תל מגידו	אתר רט"ג – הכניסה בתשלום או בהצגת כרטיס מטמון. אתר מונגש לנכים ברובו (לא במפעל המים) שעות פתיחה: שעון קיץ בימים א'-ה' ושבת 8:00-17:00 בימי שישי וערבי חג 8:00-16:00 שעון חורף בימים א'-ה' ושבת 8:00-16:00 בימי שישי וערבי חג 8:00-15:00 בערב ראש השנה, ערב יום כיפור וערב פסח: 8:00 - 13:00 לתיאום: טל. 04-6590316, פקס 04-6401748, דוא"ל gl.megido@npa.org.il	מים, שרותים, חנות מזכרות

	*בתיאום האתר יש לברר אם מפעל המים פתוח למעבר שכן בזמנים גשומים הוא עלול להיות מוצף ולהיסגר למבקרים			
דרך כביש התענכים		נסיעה ממגידו לכתף שאול	12:35	12:00
	תצפית מזרחה ואח"כ הליכה כ 100מ' לתצפית צפ'/מז'	תצפית מכתף שאול	13:30	12:35
				
		נסיעה מכתף שאול להר ברקן	13:45	13:30
	בהר ברקן בחורשה מצפון למגדל התצפית. במקום שולחנות קק"ל	הפסקת צהרים	14:15	13:45
	עליה קצרה ברגל למצפה שליד מגדל התצפית (ניתן לעלות למגדל בקבוצה קטנה)	תצפית מהר ברקן	15:00	14:15
	כדאי דרך כביש 6666 ובית אלפא – נוף יפה	נסיעה מהר ברקן לתל יזרעאל	15:45	15:00
	כניסה מהכביש הראשי לכיוון הקיבוץ ומיד ימינה לפני שער הקיבוץ. התל אינו ידידותי למטיילים ואינו בטיחותי. יש להגיע לחניון שמדרום מזרח לתל ולצפות צפונה	תל יזרעאל	16:30	15:45
	ירידה כ 500מ' במדרון צפון מזרחה לכיוון החורשה	הליכה מתל יזרעאל לעין יזרעאל	16:40	16:30
				
	חניון אוטובוסים ממזרח לבריכה	עין יזרעאל	17:15	16:40

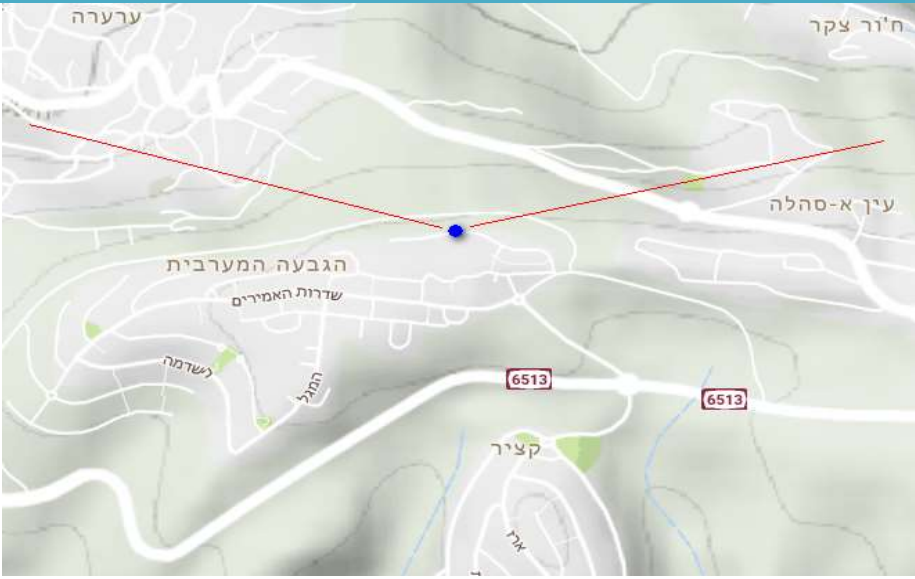

מפת הנסיעה מכפר קרע דרך מגידו להר ברקן

מפת הנסיעה מהר ברקן לתל יזרעאל

תכני ההדרכה

אתר	תצפית מקציר	תצפית מקציר
תכני הדרכה		<p>נקודה טובה להדרכה בנושא הקו הירוק והשלכותיו. מדרום מערב אלינו הכפר ברטעה שהוא כפר חצוי ע"י הקו הירוק. מאחורינו רכס הרי השומרון. קציר וחריש היו מבחינה מוניציפלית ישוב אחד. בשנים האחרונות חריש מתפתחת במהירות והופכת לעיר. ואדי ערה (גאוגרפיה כבסיס להיסטוריה) בגלל השטח נקבעו הדרכים- כל האתרים שנבקר בהם היום קשורים למעבר ואדי ערה. הרכס הדרום מזרחי של ואדי ערה נקרא הר אמיר. ואדי ערה מפריד בינו לבין רמות מנשה. מצפון לרמות מנשה רואים את הכרמל. שדרת ההר המרכזית, הרי השומרון, מסתיימים במעין 2 קרניים: הקרן המזרחית-הגלבוע, והקרן המערבית-הר אמיר ורמות מנשה-כרמל.</p> <p>הר אמיר (קמר, גיר קשה), רמות מנשה (קער, קירטון) והכרמל (קמר שבור, גיר קשה) שונים מבחינה גאולוגית זה מזה, לכן בקוי החיבור ביניהם נוצרים קוי חולשה-לכן מתחתרים בהם נחלים. בין הר אמיר לרמות מנשה- ואדי ערה. בין רמות מנשה לכרמל-ואדי מילק. המשמעות ההיסטורית – מי שהלך בין מצרים ואשור/מסופוטמיה היה חייב חצות את המכשול ההררי של ה"קרן". למעשה, הדרך הקדומה הנוחה ביותר היתה מאיזור קיבוץ מגל דרך עמק דותן, ג'נין ועמק יזרעאל. זו דרך יותר מהירה, יותר נוחה ויותר בטוחה.</p> <p>בימי תחותמס השלישי (מאה 15 לפנה"ס) הייתה מגידו שותפה בברית ערים כנעניות, אשר בחסות ממלכת</p>

מיתני, מרדו במצרים.

תחותמס יצא למסע צבאי גדול כדי להשליט את מלכותו על ארץ קְתָנוּ.
המסע הראשון שלו היה למגידו בשנת 1480 לפנה"ס.

כשהגיע ליחם (אולי ימא, דרומית לבקא אלגריבייה וג'ת), על קו התפר בין ההר לשרון (תוואי כביש 6), הוא התלבט באיזו דרך לעלות למגידו:

האפשרות הדרומית – דרך תַעֲנָךְ – הדרך שעוקפת את הרכס של אום אל פאחם מדרום, דרך עמק דותן (כביש 60). תחותמס ציין את עמק הגינה = ג'נין, הנמצאת בפניה הדרומית של עמק יזרעאל.

האפשרות הצפונית – להגיע דרך המעבר הרחב של ואדי מֶלֶךְ (כביש 70, בתוואי נחל תות, נחל יקנעם ונחל דליה. מקור השם ואדי מֶלֶךְ (מֶלֶח) – ואדי שעברו בו שיירות נושאות מלח מעתלית לדמשק. בימי המנדט הבריטי הפכו את המלח לחלב – מילק).

האפשרות המרכזית – להגיע בנתיב הצר והבעייתי של ואדי ערה – נחל עירון, שהייתה דרך ארוכה ונשלטת. תחותמס לקח סיכון והחליט על האפשרות השלישית.

הוא יצא מדרום לבית סוהר מגידו של היום, וגילה שהמורדים עומדים חציים עם הפנים לצפון – ואדי מֶלֶח, וחלקם לדרום – תענך, כי לא ציפו שיגיע מוואדי ערה.

בקרב שהתחולל בעמק למרגלות מגידו, הביס הצבא המצרי את המורדים, אבל חלקם נכנסו חזרה למגידו והספיקו לסגור את השערים. את אחרוני המורדים העלו בסולמות חבלים. רק אחרי 7 חודשים הצליח תחותמס לכבוש את העיר של הברונזה התיכונה II ולכן אמר "כיבוש מגידו כמו כיבוש אלף ערים". אחרי שהעיר נפלה ונהרסה, כמו בהרבה ערים בכנען, הביצורים פורקו ולא היו בשימוש. תחותמס השלישי החריב את העיר בשנת 1480 לפנה"ס.

ואדי ערה, הוא נחל עירון (עירוניה) שמר על שמו מימי קדם.

מתחתינו ערערה, מימין מועייה. תחנת הכוח חגית, משטרת עירון.

מתחתינו בתוך החורש מסתתר אתר חשוב (דורש תאום) **אל-אחואט**. המקום נחפר ע"י אדם זרטל ומוצא ארכיטקטורה מאוד ייחודית מברזל I עם בתים עגולים מיוחדים מאבני גוויל גדולות. זרטל מגלה דמיון ביניהם לבין מבנים שנמצאו בסרדיניה. לכן הוא מסיק כי האתר נבנה ע"י **גויי הים** שהביאו תרבות חומרית מאיי הים התיכון (אחד העמים נקרא שְרָדְנוּ – אולי מהשם סרדיניה?).

צמחיה

באיזור חורש ים-תיכוני סבוך מאוד (יער אום ריחן). זה אחד האזורים בהם נשמר החורש הים תיכוני בשדרת ההר. העץ הדומיננטי-אלון מצוי.

בתקופה העות'מנית היתה השמדת יערות מאסיבית. שמורת יער אום ריחן היתה כבר אז שמורת טבע ולכן נשתמרה.

מימין הירידה לתענכים (בין 2 הקרניים). ימינה הר איסקנדר (הר אלכסנדר) עם האנטנה הנקודה הגבוהה ביותר באום אל-פאחם.

אום אל-פאחם

עיר המחולקת ל 4 רבעים ע"פ חמולות. השם מהמילה פחם (כמו הכפר פחמה בעמק דותן) – מתקשר לעיסוק בהפעלת מפחמות באזור, מה שתורם להכחדת חלק גדול מהחורש.

באום אל-פאחם יש עמותת תיירות, נשים יוצרות, מוזאון.

משמאל מי עמי, מושב שיתופי במקורו, הישוב היהודי הראשון בואדי ערה.

*בג"ץ קעדאן

עאדל ואימאן קעדאן מבקא אל-ע'רביה רצו להצטרף לישוב קציר ב 1995 ונדחו ע"י ועד הישוב. הם פנו לאגודה לזכויות האזרח שהגישה עתירה לבג"ץ.

הפרשה עוררה ויכוח ציבורי נוקב. במתנגדים היו גופים ציוניים כמו קק"ל, הסוכנות וההסתדרות הציונית, אבל גם מקרב ערביי ישראל שלא ראו בעין יפה נסיון להיטמענות בישובים יהודיים.

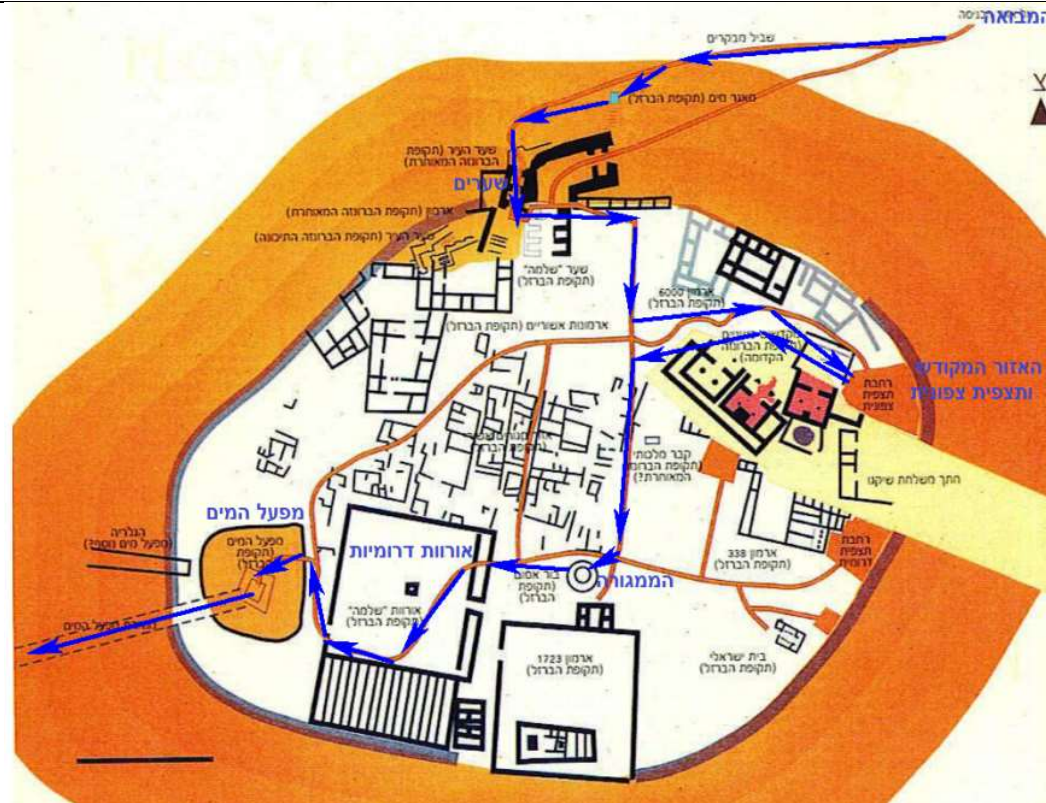
ב 1998 הציע נשיא בית המשפט העליון אהרון ברק להגיע לפשרה. בעקבות בקשתו מונה מפשר שהציע מגורים מחוץ לגדר הישוב. נסיון הגישור לא צלח וביהמ"ש נתבקש להכריע.

במרץ 2000 קבע ביהמ"ש כי זכותו של כל אזרח לגור בכל ישוב, כלומר לטובת משפחת קעדאן.

8 חודשים לאחר מתן פסק הדין הגיש קעדאן בקשה לביצוע בפועל. בג"ץ הפנה אותו לוועדת הקבלה של קציר בהסתמך על קביעתו כי אסור להפלותו בשל היותו ערבי. ועדת הקבלה דחתה את הבקשה בנימוק של אי התאמה.

ב 2004 בוטלה ועדת הקבלה בישוב ובאוגוסט 2007 קיבל קעדאן אישור לבנות את ביתו בקציר.

נקודת הרחבה – תל מגידו

<p>תל מגידו</p>	<p>מפת הסיור בתל</p>
<p>המבואה</p> <p>הסיור באתר מתאים לכל סוג של קבוצה – יש להתאים את הזמן/האתרים לסוג הקבוצה (תלמידים/תיירים/משפחות וכו').</p> <p>מגידו אינה גדולה אבל חשובה מאוד בגלל מיקומה. היו בימי קדם כמה דרכים שחצו את הארץ בין דרך הים "ויה מאריס" (שהיתה בערך על תואי כביש 6) לבין גב ההר ועבר הירדן:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. דרך עמק דותן – ג'נין-עמק יזרעאל. העיר תענך שומרת עליה. 2. דרך ואדי מילך (מילק). יוקנעם שומרת עליה 3. דרך ואדי ערה (עירון). מגידו שומרת עליה. <p>במאה ה 19 ארכאולוגים מחפשים את מגידו. יש להם סיפור והקשר גאוגרפי אבל לא מיקום מדוייק. הם עולים על הגבעה לצפות על האיזור- ומסתבר בסוף שעמדו על תל מגידו.</p> <p>בתל יש בין 22 ל 30 שכבות ארכאולוגיות. בשנות ה 30 משלחת חפירות אמריקאית משיקו רוצה לחפור את כולן. (המשלחת הקימה את מגרשי הגולף, המועדון ושרותים הראשונים עם אסלה בארץ).</p> <p>דגם דינאמי של התל (כרגע בשיפוצים).</p> <p>סרטון בן 10 דקות על תולדות מגידו בבנין המבואה.</p>	
<p>השער הכנעני (התחתון)</p> <p>השער בן ארבעת התאים נבנה בתקופה הכנענית (הברונזה) המאוחרת. בזמן בנייתו לא הייתה העיר מבוצרת, ועל כן לא היה תפקידו הגנתי אלא טקסי – כניסה אל מכלול הארמון של אותה תקופה בימיו האחרונים נראה כי הוסב למעין אגף שירות של הארמון, כאשר בתוך תאיו נבנו תנורים. בסוף התקופה הכנענית המאוחרת, כאשר נשרף הארמון הסמוך באש, יצא השער מכלל שימוש. השער בנוי אבני גיר מקומיות ורק בנדבך הראשון של פניו, הבא במגע עם הרצפה, הותקנו לוחות בזלת שהם עמידים יותר מאבן גיר. בין נדבכי האבן שולבו קורות מעץ זית ששרידיהן המפוחחים נמצאו במהלך החפירות. הקורות משוחזרות, ובמקור נועדו לחזק ולשמש כבולמי זעזועים לקירות. השער השתמר לגובה רב, ועל כן במהלך תהליכי שימורו לא היה צורך להגביהו באופן ניכר. פס בטון מסמן את קו השחזור, וריצוף האבן של מעבר השער (שרובו בן 3800 שנה) הושלם.</p>	
<p>השער הישראלי (העליון)</p> <p>לאחר שחרבה העיר בסוף התקופה הכנענית (הברונזה) המאוחרת, היא שוקמה. אוכלוסייתה ותרבותה החומרית של העיר החדשה היו עדיין כנעניות. בימי ממלכת ישראל שבה מגידו להיות עיר מרכזית וחשובה. מלכי ישראל ביצרו אותה, ואלו הם שרידי מבנה שער העיר, שהיה משולב במערך</p>	

<p>הביצורים. שער חיצוני בן 2 תאים ניצב במעלה כבש העולה לעיר מצפון. השער הפנימי שהיה בעל 6 תאים – חובר אל השער החיצוני ברחבה בצורת האות "ר". החצי המזרחי שלו גלוי, המערבי נהרס בחפירת המשלחת האמריקאית. במרכזו תעלת ניקוז. יש הסוברים שמבנה האבן הוא רק יסודותיו של השער הפנימי. מן השער החיצוני ירד גרם מדרגות אל מאגר המים. בעבר יוחס השער למפעלי הבנייה של שלמה המלך, אולם חופרי האתר כיום מעריכים שהוא נבנה מאוחר יותר, בימיו של ירבעם השני בראשית המאה ה-8 לפנה"ס. חציו המערבי של השער הפנימי הוסר במהלך חפירתו. לפניו חלקו המזרחי של השער ובו שלושה תאים בנויים אבני גזית. התא המרכזי טרם נחפר.</p>		
<p>מעבר לשער הכנעני ניצב קיר אבן גדול שעוביו כ-2 מטרים, שריד בודד בשטח מארמון השליט. השליט עסק במסחר ולכן רצה להיות קרוב לשער. ראשיתו של הארמון בתקופת הברונזה התיכונה II. בתקופת הברונזה המאוחרת הגיע הארמון לשיא גודלו ופארו. בארמון חצר קטורה (פתוחה) המוקפת חדרים וחצרות קטנות יותר – השפעה של אדריכלות סורית. לצד קיר האבן האורתוסטטים מבזלת שהיו משולבים ברחוב, שעלה משער העיר אל רחבה בחזית הארמון. הארמון חרב בשרפה גדולה במאה ה-12 לפנה"ס עם נסיגת המצרים מהארץ, והעיר נחרבה חלקית. העיר שוקמה וחזרה לתפקד כעיר כנענית, מבין הערים ששבט מנשה לא כבש. אנחנו עומדים בגובה שכבת הברונזה המאוחרת, ומעלינו תקופת הברזל והתקופה האשורית.</p>	<p>ארמון מתקופת הברונזה התיכונה II המאוחרת</p>	
<p>מתחיתנו החפיר של שומכר (ארכאולוג גרמני שחפר את התל 1903-1905), שנחפר ע"י משלחת שיקאגו. בדופן החתך העמוק שמולנו מיוצגות השכבות הרבות של התל, שנחפרו עד לסלע הטבעי. באזור זה נחשפו השרידים הקדומים ביותר במגידו, ביניהם ממצאים מהתקופה הנאוליתית, שהתגלו בכיס בסלע האם. אפשר להבין שהעיר הייתה גדולה ומרשימה. למעלה – מקדשים כנעניים, אמוראים, מתקופת הברונזה. השטח שבו אנו צופים שימש מתחם פולחן של היישוב הכנעני הקדום מן האלף ה-4 לפנה"ס ועד תחילת התקופה הישראלית. סדרת מקדשים נבנו כאן ברצף זה על גבי זה בתקופת הברונזה הקדומה. המקדש הקדום ביותר שנחפר הוא מתקופת הברונזה הקדומה I, ובנוי כמבנה רוחב. הוא דומה למקדש הכלקוליתי שנמצא בעין גדי, והמשיך לתקופת הברונזה הקדומה. בקדמת המקדש הייתה חצר לכיוון המדרון, ונמצאו בה חפצים פולחניים. על אבני רצפת החצר נתגלו חריתות של מוטיבים מצריים, ביניהן דמויות אדם ובעלי חיים. המקדש דומה למקדש בערד. מקדש נוסף, משלב מאוחר יותר של תקופה זו, הוא המבנה המונומנטלי, ברצפתו שוקעו שולחנות מנחה עשויים לוחות בזלת מרשימים בממדיהם ובאיכות גימורם. קירותיו, שעוביים כ-4 מטרים, מעידים על מרכזיותו של האתר כבר בתחילת האלף ה-4 לפנה"ס. מקדש זה, מאותה התקופה כמו בערד, ממחיש את תהליך העיור שהתחולל בכנען בסוף האלף ה-4 לפנה"ס. בסוף תקופת הברונזה הקדומה (2300 לפנה"ס) נבנו במקום שלושה מקדשים נוספים, על גבי המקדשים המוקדמים, בעלי תכנית מטיפוס "מגרון" – מבואה פתוחה המובילה אל חדר גדול שתקרתו נתמכת ע"י שני עמודים. הבמה העגולה בקוטר 8 מטרים שנבנתה עוד קודם לכן, הוסיפה לשמש גם בימי שלושת המקדשים. במה זו, שלראשה עולות 7 מדרגות, נראית היטב בשטח בחלקו האחורי של המקדש הגדול מבין השלושה, והיא שרדה למלוא גובהה. למרגלות הבמה נמצאו עצמות רבות של בעלי חיים. בברונזה הקדומה הכל נהרס, ו-300 שנה נשאר התל נטוש. כל השרידים מתקופת הברונזה הקדומה קבורים מתחת לאדמה. בברונזה התיכונה II בנו על הגבעה את העיר העליונה. בראשית תקופת הברונזה התיכונה II התנהל הפולחן בשטח פתוח. בסוף אותה תקופה נבנה, מעל לחורבות שלושת המקדשים דלעיל, מקדש מגדל, אותו הסירו כדי להגיע למקדש העתיק ביותר. היה זה מקדש בעל קירות עבים, דמוי מבצר, שבצידי פיתחו התנשאו צמד מגדלים. הוא צולם ותועד בדו"ח החפירה של משלחת שיקאגו. מקדש זה עבר שינויים, אך עמד 900 שנה (מ-1900 עד 1000 לפנה"ס). המקדש חרב כשהעיר הכנענית נחרבה סופית, לפי הכרונולוגיה הקונבנציונלית – ע"י דוד, לפי פינקלשטיין – ע"י שישק. אז נבנתה העיר הישראלית. אין סימן למבנה פולחן בתקופה הישראלית.</p>	<p>"האזור המקודש"</p>	
<p>תצפית בצפון-מערב רכס מנשה, ראש רכס הכרמל. מדרום – ואדי ערה, רכס הר אמיר. בית סוהר מגידו, בכביש לכיוון ג'נין – תיעניק = העיר תענך, עיר כנענית שנכבשת ע"י דוד. ההרים שמקיפים את בקעת ג'נין, עמק גדול – עמק דותן. עמק ג'נין הוא עמק גינה.</p>	<p>התצפית הצפונית</p>	

מדרום-מזרח הרי הגלבוה. צפונית לו במזרח: עמק חרוד, גבעת המורה, הר תבור – מורדות התבור ומרגלותיו נקראו בחלקם הנמוך בשם: פְּסֵלֹת תְּבֹר (היישוב אכסאל), הרי נצרת. ההר המזרחי בהרי נצרת הוא הר יונה. "יֹנָה בֶן אֲמִתִּי הַנְּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֶפֶר" (מלכים ב, יד כה). גת החפר מזוהה בתל אזרָע (או ח'רבת אַזְרָע) ליד משהד. גבולות נחלת יששכר הן מעבר לקו פרשת המים.

זיהוי מגידו בתל אלמתסלם

השם מגידו לא השתמר, אולם אזכוריה המקראיים של העיר בסמיכות לשמותיהן של ערים בעמק יזרעאל – סייע לזהותה עם אחד מתלי העמק. אשתורי הפרחי הציע במאה ה-14, בספרו "כפתור ופרח", לזהות את מגידו המקראית עם שרידי מחנה הצבא הרומי לגיו (לג'ון), הנמצאים דרומית לתל אלמתסלם = תל המושלים, לפתחו של ואדי ערה. כעבור 500-600 שנה, **אדוארד רובינסון** הסתמך על האנומסטיקון של אוסביוס, שהזכיר את היישוב לגיו כמרכז השלטון הרומי בעמק, והסיק שלג'ון חשובה. רובינסון לא הכיר את הכתובת של תחותמס ה-III. במאה ה-19, אחרי שפיטרי גילה את המשמעות של השכבות בתל, הגיעו החופרים לזיהוי בתל אלמתסלם.

מלחמות סוף העולם – מלחמת גוג ומגוג – ארמגדון

בסוף ספר זכריה, תקופת שיבת ציון, בימי הפרסים, מופיעים שני תיאורים של מלחמה גדולה שתהיה באחרית הימים – בפרק י"ב ובפרק י"ד. בשניהם מתואר שהמלחמה תהיה על ירושלים, ושכל עמי העולם ישתתפו במלחמה: "הֲנֵה אֲנֹכִי שֵׁם אֶת-יְרוּשָׁלַם סָף-רַעַל, לְכָל-הָעַמִּים--סְבִיב; וְגַם עַל-יְהוּדָה יִהְיֶה בְמָצוֹר, עַל-יְרוּשָׁלַם. וְיִהְיֶה בַיּוֹם-הַהוּא אֲשֵׁים אֶת-יְרוּשָׁלַם אֶבֶן מַעֲמָסָה, לְכָל-הָעַמִּים--כָּל-עַמְסִיָּה, שְׂרוּט יִשְׂרָאֵל; וְנֶאֱסַפוּ עָלֶיהָ, כָּל גּוֹי הָאָרֶץ." (זכריה יב ב-ג), "וְאֶסְפְּתִי אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם אֶל-יְרוּשָׁלַם, לְמִלְחָמָה" (זכריה יד ב). בספר יחזקאל מתוארת מלחמת גוג ומגוג: "שֵׁים פְּנִיךָ אֶל-גּוֹג אֶרֶץ הַמְּגוֹג" (יחזקאל לח ב). גוג הוא נשיא של ארץ המגוג, והוא יקבץ הרבה עמים וממלכות מכל העולם, ויכרתו ביניהם ברית על מנת לעלות עמו למלחמה, ומטרתם תהיה לכלות את ישראל, ולכבוש את ארץ ישראל ובפרט את ירושלים. לפי זכריה המלחמה תיערך בבקעת מגידו "בַּיּוֹם הַהוּא, יִגְדַל הַמְּסָד בְּיְרוּשָׁלַם, כְּמַסְפַּד הַדְּרָרִמוֹן, כְּבִקְעַת מְגִדוֹן" (זכריה יב יא). המילה ארמגדון ("הר מגידון") – כינוי ל"סוף העולם" באנגלית – הגיעה מכאן. משגילו הנוצרים את מגידו הקדומה במאה ה-19, הפך הר מגידו מקום עלייה לרגל לנוצרים. במגידו נערכו קרבות רבים בהיסטוריה, ולכן המקום מתאים גם לקרב האחרון:

- כיבוש מגידו ע"י תחותמס ה-III בשנת 1480 לפנה"ס
- כיבוש מגידו ע"י פרעה שישק בשנת 926 לפנה"ס
- כיבוש מגידו ע"י תגלת פלאסר ה-III מלך אשור בשנת 732 לפנה"ס
- בשנת 609 לפנה"ס, יאשיהו מלך יהודה יצא להלחם בפרעה נכה במגידו, ונהרג ע"י פרעה נכה

מלחמת העולם הראשונה

בשנת 1918, נערך קרב נוסף במגידו, ובו הגנרל אדמונד אלנבי תפס את השליטה בעמק יזרעאל מידי הכוחות העות'מאניים. הוא נכנס לתל מגידו, כתחותמס ה-III לפניו, דרך "מעבר ערונה", הפתיע את החיילים התורכים שהוצבו שם, וניצח בקרב. בעקבות הקרב המפואר זכה המצביא לתואר "הויקונט הראשון אלנבי ממגידו" (הראשון – שכן שושלתו המשיכה להחזיק בתואר).

ביקורי האפיפיורים

הביקור של האפיפיור פאולוס השישי שנערך בשנת 1964 היה הביקור הראשון של ראש הכנסייה הקתולית בארץ ישראל. האפיפיור הגיע לביקור בתל מגידו. לפני כן ביקר בעיר העתיקה בירושלים שהיתה בשלטון ירדני, אך לא הסכים למפגש הרשמי עם ראשי המדינה בצידה הישראלי. הרב הראשי לישראל יצחק ניסים החרים את הביקור בטענה כי על האפיפיור לבקרו בבירת ישראל. עמדה זו זכתה לתמיכה רחבה אך ראש הממשלה לוי אשכול דחה אותה באמרו "נלך קוממיות בראש זקוף לעמק יזרעאל ונפגוש אותו על אדמה עברית". לאחר מכן סירר האפיפיור במקומות הקדושים לנצרות והגיע לירושלים המערבית בה היה תכס עם ראש העיר ואחרים, בו נפרד האפיפיור וחצה את הגבול שוב לירושלים המזרחית. בשנת 2000 הגיע האפיפיור יוחנן פאולוס השני לביקור, ואת המיסה הגלילית ערך בהר האושר. גם שני האפיפיורים שהגיעו אחריהם לא ביקרו במגידו. אולי יש בכך מסר שהכנסייה לא מסתכלת על ארמגדון אלא על "אשרי המאמין", המסר המפייס ולא המלחמתי.

<p>הפסיפס בבית סוהר מגידו</p> <p>בשנת 2006, תוך כדי הרחבת אחד האגפים בבית סוהר מגידו, נתגלתה רצפת פסיפס רומית, כנראה מהמאה ה-3 לספירה, ועליה שלוש כתובות ביוונית וסמל של דגים.</p> <p>בכתובת אחת מסופר כי רצפת הפסיפס נבנתה מכספו של קצין בצבא הרומי, ששמו גאיאנוס. הכתובת השנייה מעלה את זכרון של ארבע נשים: פרימיליה, קיריאקה, דורותיה וקרסטה. ובכתובת השלישית נזכרת אישה בשם אקפטוס, אוהבת האל שתרמה את השולחן (=מזבח) לזכרו של האל ישוע כריסטוס. המקום זוהה כדומוס אקלסיה = בית התכנסות, מקום התכנסות ופולחן מהתקופה הביזנטית (לפני שבנו כנסיות). לדעת ארכאולוגים זהו אחד ממבני הכנסייה הקדומים ביותר שנתגלו.</p>		
<p>אחד הפרושים לשם מגידו – מְגִיד (= מזון, שמן, תבואה), מקום שבו מגדלים תבואה וסוחרים בתבואה. הממגורה היא אסם תבואה, מהמאה ה-8 לפנה"ס (תקופת הברזל), בשכבה האחרונה כעיר ישראלית.</p> <p>הממגורה חוסמת את שער הכניסה לארמון. בארמון נמצאו חרסים בשכבת החורבן מהמאה ה-9 לפנה"ס. הממגורה יכולה הייתה להיבנות רק אחרי שהארמון לא היה בשימוש. העיר הישראלית נחרבה בשנת 732 לפנה"ס.</p> <p>העיר שימשה כמרכז שבו שילמו מסים בתבואה או אולי שיווקו תבואה. ברור שהיא תפקדה כמרכז לחקלאות באזור. הממגורה בעומק 7 מטרים ובקוטר של 11 מטרים. קירותיה מדופנים באבני גוויל. שני גרמי מדרגות מובילים אל הקרקעית המרוצפת באבנים קטנות. במהלך החפירות גילו החוקרים בין אבני הדיפון גרעיני חיטה ושרידים של קש, ממצא שהוביל להצעה שהבור שימש כממגורה לאחסון תבואה. הממגורה נבנתה בידי אחד ממלכי ישראל האחרונים, או אולי רק בימי השלטון האשורי. יש הסוברים שהממגורה נבנתה עם מתחמי האורות ושימשה לאחסון מזון לסוסים.</p>	<p>הממגורה</p>	
<p>זהו מתחם האורות השני מימי ממלכת ישראל שנחשף במגידו (הראשון היה בצפון התל). בחפירות משלחת שיקאגו התגלו בתל מבנים דומים. קיימת מחלוקת בין החוקרים, וייתכן שהיו אלה מחסנים אליהם שינעו תוצרת. לפי תפיסה זו, אורות בונים מעץ, ולכן הן לא שרדו מתקופת הברזל. בנוסף לא החזיקו סוסי צבא בעיר, וגם לחקלאות – החזיקו סוסים בחוות.</p> <p>אבל כבר משלחת שיקאגו חשבה על אורות למגורי סוסים. לטענתם, מכיוון שהעיר הייתה מבוצרת, והסוסים מאד יקרים, מלך כמו אחאב יאחסן את הסוסים בעיר מבוצרת.</p> <p>בכתובת שנמצאה בכורח ("המונוליט מכורח") כפר כורדי בדרום-מזרח תורכיה, אך הועמדה במקור בקלח (בירת האימפריה באותה תקופה), מספר שלמנאסר ה-III על ברית של מלכים מארץ אמורו בקרב קרר. בכתובת מופיעים מלכי הברית וארצותיהם, ואחאב הישראלי שהביא למלחמה 2,000 מרכבות ו-10,000 חיילים. גם אם אחאב הביא רק 200 מרכבות, פרושו שהביא 600 סוסים – כמות רבה.</p>	<p>האורות הדרומיות</p>	

גם לשלמה היו סוסים, והוא בנה ערי רָקֵב = מרכבות. כאשר הגיעו הצלבנים לירושלים, למסגד אלאקסה, הם קראו לו "מקדש שלמה", ומתחתיו מצאו אולמות, בין הקמרונות שבנה הורדוס מתחת להר הבית. הצלבנים מצאו את המרווחים והחליטו ששלמה החזיק שם סוסים. כאן נמצאו שקתות – רַהֲטִים. ידין שיחזר את החצר כמקום לאימונים עם סוסים. הלורד אלנבי ביקר בתל מגידו כשהוא רכוב על גבי סוס, וטען שזו בטח אורווה. תלמידה אמריקאית של פרופסור פינקלשטיין כתבה עבודת מחקר לתואר דוקטור על סוסי מלחמה בישראל, והיא אימצה את התפיסה שזו אורווה שבכילה כמה עשרות סוסים.

מפעל המים

בכל עיר ישראלית בתקופת הברזל היה מפעל מים, שסיפק מי שתייה מבלי שיהיה צורך לצאת מחוץ לחומות, לנוחיות וכהכנה למצור. במגידו נמצא סוג טיפוסי של מפעל מים (בדומה לפיר וורן בירושלים).

מתחילת תקופת הברזל שימש מעיין הקיני הדרום-מערבי שמחוץ לתל כמקור המים העיקרי של הישוב.

בתחילת תקופת הברזל בנו את השער. בין הכניסה למפעל המים והחומה נמצא חריץ שנקרא "הגלריה", נראה כמו מסדרון – רואים את "הגלריה" ממול. במקור ידעו שהמעיין ממזרח, ולכן בנו פשפש עם גישה למעיין. בשלב מסוים החליטו שזה לא מספיק, סגרו את "הגלריה", ובנו את מפעל המים הגדול בצד המערבי.

מהמעיין שנבע בתוך מערה חפרו נקבה באורך 80 מ' בשיפוע הפוך- אל עבר התל, כך שהמים זרמו פנימה בנקבה. מדרגות אבן אפשרו לרדת בתל למטה, ומשם המשיכו לרדת בגרם מדרגות אלכסוני עד לנקבה, ממנה שאבו מים. הכניסה החיצונית למעיין נחתמה בקיר אבן ענק שהוסתר בעפר, באופן שבעת מצור האויב לא

יכול היה לדעת את מקום המעיין. פיר בעומק 25 מ' נחפר עד לנקבה מתוך התל.

אחרי שהכינו את גרם המדרגות האלכסוני תכננו לשאוב בחבל ודלי. מכיוון שלא ניתן לשאוב באלכסון, חפרו את הנקבה אחורה. ניתן להבחין בכך משום שהתקרה נשארה אלכסונית.

<p>את גבעת המורה רואים מכל מקום בעמק וחשיבותה כמורה את הדרך (ולכן שמה). חבל תענך- ה"תענכים", מושבי עולים שהוקמו בשנות ה 50 באזור הספר בצורה של אשכולות בני 3 מושבים ולידם מרכז המשרת אותם (מרפאה, מכולת, בי"ס וכו). בחבל תענך יש 3 אשכולות כאלה והמושבים הוקמו על בסיס ארץ מוצא של העולים. (בצורה זו הוקמו בשנות ה 50 מושבים בשלושה חבלי ארץ: חבל עדולם, חבל לכיש, וחבל תענך). חוצים את כביש 60 (מבאר שבע לנצרת). חשיבותו בכך שהוא עובר לאורך שדרת ההר המרכזית. נקרא גם דרך האבות. משמאל "סקי בגלבע", מתחם תירות לא מפותח מספיק (הסקי עובד). מטפסים על הגלבע דרך "כתף נורית", הדרך הנוחה היחידה לטיפוס על ההר. *הישוב "מיכל" היה אמור לקום בראש הגלבע בהר יצפור כישוב אקולוגי אבל היתה התנגדות דוקא מצד הגופים הירוקים בגלל פגיעה בשטחים הפתוחים ובעיקר בריכוזי אירוס הגלבע. בסוף הוחלט להקימו במורדות ההר במקום שאינו שמורת טבע, על חורבות הכפר הערבי נוריס, שם היה בשנות ה 50 מושב עולים בשם מיכל ואח"כ מחנה גדנ"ע. הישוב נקרא "נורית". הגלבע הוא אזור ספר בין האיזור הים תיכוני של מרכז הארץ לאזור היבש (הארנו-טורני) של המזרח. זה יוצר מפגש של חבורות צומח מאזורי אקלים שונים, ועל כן מגוון עצום של מיני צמחים.</p>	<p>נסיעה ממגידו לגלבע</p>
<p>מולנו ממזרח הרי הגלעד, עמק בית שאן והעיר בית שאן. מרחוק טורבינות הרוח של רמת סירין שמעל בקעת יבנאל. שמאלה צמוד למורדות הגלבע-התבור. בראשית שנות ה 20 רחל ינאית בן צבי (סופרת ומחנכת, אשתו של הנשיא השני) מסיירת באזור ומתארת את כולו כמוכה קדחת וביצות. לא מובן מאיליו שעמק יזרעאל היום הוא פורה מאוד ומיושב. שלמה לבקוביץ' (לימים שלמה לביא) איש העלייה השנייה מחוות כינרת וחולם על ה"קיבוץ הגדול" דגניה, למשל, היתה קבוצה, לא קיבוץ. כשהיא גדלה לכדי 40 חברים הקימו את דגניה ב', וכשזו גדלה ל 40 חברים הקימו את דגניה ג', לימים קיבוץ גניגר. חזונו של לבקוביץ' היה הפוך מזה של מקימי דגניה. הוא חלם על "קיבוץ" ענק שישתרע על כל אדמות העמק, שיהיה משק אוטרקי ויצרני. זהו חלום הזוי באותם ימים שכן אומות העמק היו כולן ביצות והן לא ניקנו עדיין. לימים היה לבקוביץ' לאחד ממקימי עין חרוד. לבניו שנולדו בעמק קרא ירובעל (שמו השני של גדעון השופט) והלל, שניהם נהרגו במלחמת השחרור והם קבורים בשדות העמק. פיטר וינר ממעוז חיים אומן ציורי שדה יוצר כל שנה בשדות מול בית השיטה ציורי שדה אקטואליים. ריבוי המעיינות באזור הוא בגלל קו השבר (מעיינות העתק). העמק מחולק לשניים- המערבי עמק יזרעאל המנוקז מערבה לים התיכון דרך נחל הקישון, המזרחי עמק חרוד המנוקז מזרחה לים המלח דרך נחל חרוד והירדן. קו פרשת המים ביניהם הוא רכס יזרעאל.</p>	<p>תצפית כתף שאול</p>
<p><u>הקרב של שאול בגלבע</u> הפלשתים יוצאים למסע מלחמה בישראל. הם מגיעים מפלשת (מישור החוף הדרומי) וחונים במעבר ההכרחי אפק (ראש העין). שאול (המלך הראשון של שבטי ישראל, והראשון שמוביל אותם למלחמה) מכנס את צבא ישראל בעין יזרעאל. "והיקבצו פלשתים את-כל-מחניהם, אפקה; וישראל חנים, בעין אֶשֶׁר בַּיְזְרְעָאֵל". הפלשתים נערכים למלחמה כאשר אנשי דוד, שחבר לפלישתים בעל כרחו, נמצאים למעשה במאסף של צבא פלישתית של אכיש מלך גת העומד להילחם בבני עמו. "וּסְרַנִּי פְּלִשְׁתִּים עֲבָרִים, לְמֵאוֹת וְלֶאֱלָפִים; וְדוֹד וְאֲנָשָׁיו, עֲבָרִים בְּאֶחְרָנָה--עַם-אֶכִישׁ". שרי פלשתים מתריעים בפני אכיש כי דוד עלול לבגוד בהם במלחמה מול ישראל ודורשים ממנו להיפטר מדוד. "וַיֹּאמְרוּ שָׂרֵי פְּלִשְׁתִּים, מַה הָעֲבָרִים הָאֵלֶּה; וַיֹּאמֶר אֶכִישׁ אֶל-שָׂרֵי פְּלִשְׁתִּים, הֲלוֹא-זֶה דָּוִד עֶבֶד שְׂאוֹל מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִיָּה אִתִּי זֶה יָמִים אוֹ-זֶה שְׁנָיִם, וְלֹא-מִצְאֵתִי בּוֹ מֵאוֹמָה, מִיּוֹם נָפְלוּ עַד-הַיּוֹם הַזֶּה. ד וַיִּקְצְפוּ עָלָיו שָׂרֵי פְּלִשְׁתִּים, וַיֹּאמְרוּ לוֹ שָׂרֵי פְּלִשְׁתִּים הֲשֵׁב אֶת-הָאִישׁ וְיָשֵׁב אֶל-מְקוֹמוֹ אֲשֶׁר הִפְקְדְתוּ שָׁם, וְלֹא-יֵרֵד עִמָּנוּ בְּמִלְחָמָה, וְלֹא-יְהִי-לָנוּ לְשָׂטָן בְּמִלְחָמָה" דוד חוזר לארץ פלשתים ומגיע לצקלג ומציל את נשות צקלג מהעמלקים. הפלשתים ממשיכים להתקדם צפונה וחונים בשוּנָם (סולם). שאול, כצעד אסטרטגי עולה מעין יזרעאל אל הגלבע " וַיִּקְבְּצוּ פְּלִשְׁתִּים, וַיָּבֹאוּ וַיַּחֲנוּ בְּשׁוּנָם; וַיִּקְבְּץ שְׂאוֹל אֶת-כָּל-יִשְׂרָאֵל, וַיַּחֲנוּ בְּגִלְבֵּעַ." שאול צופה במחנה העצום של הפלשתים ונחרד. הוא שואל בעצת אלוהים ולא נענה "וַיִּרְא שְׂאוֹל, אֶת-מַחְנֵה פְּלִשְׁתִּים; וַיִּרְא, וַיַּחְרַד לְבּוֹ מְאֹד. וַיִּשְׁאַל שְׂאוֹל בַּיהוָה, וְלֹא עָנָהוּ יְהוָה--גַּם בְּחִלְמוֹת גַּם בְּאוֹרִים, גַּם בְּנְבִיאִים". ביאושו הוא פונה לאנשיו ומבקש שימצאו לו בעלת אוב, אלטרנטיבה לאלוהים שלא עונה לו. הם מוצאים עבורו את בעלת האוב מעין דור. "וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל לְעַבְדָּיו, בְּקִשׁוּ-לִי אִשֶׁת בַּעֲלַת-אוֹב, וְאֶלְכֶה אֵלֶיהָ,</p>	

וְאֶדְרָשָׁה-בָּהּ; וַיֹּאמְרוּ עֲבָדָיו אֵלָיו, הֲנִה אִשְׁתְּ בַעֲלַת-אוֹב בְּעֵין דּוֹר "
 (זאת לאחר שהרג את כל האובות והידעונים בארץ "וְשָׂאוֹל, הַסִּיר הָאֲבוֹת וְאֶת-הַיְדָעָנִים—מִהָאָרֶץ").
 שאול המיואש מתחפש, ועליו לחצות את כל העמק בו נמצאים הפלשתים על מנת להגיע לעין דור "וַיִּתְחַפֵּשׂ שָׂאוֹל,
 וַיִּלְבֹּשׂ בְּגָדִים אַחֲרָיִם, וַיִּלְךָ הוּא וּשְׁנֵי אֲנָשָׁיִם עִמּוֹ, וַיָּבֹאוּ אֶל-הָאִשָּׁה לְיָלֶה ".
 שאול מבקש מבעלת האוב לנבא את גורלו, וזו אומרת לו "הרי שאול הרג את כל בעלי האוב, ואם אתגלה גם אני
 אמות" "וַיֹּאמֶר, קְסוּמֵי נָא לִי בָאוֹב, וְהַעֲלֵי לִי, אֶת אֲשֶׁר-אָמַר אֵלַיךָ. ט. וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֵלָיו, הֲנִה אֵתָּה יְדַעְתָּ
 אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה שָׂאוֹל, אֲשֶׁר הִכְרִית אֶת-הָאֲבוֹת וְאֶת-הַיְדָעָנִי, מִן-הָאָרֶץ; וְלָמָּה אֵתָּה מִתְנַקֵּשׁ בְּנִפְשִׁי,
 לְהַמִּיתֵנִי."
 שאול מבטיח לה כי לא יגלה את סודה ומבקש כי תעלה באוב את שמואל המת. היא מבינה בכך כי הוא שאול בכבודו
 ובעצמו. "וַתֹּאמֶר, הָאִשָּׁה, אֶת-מִי, אַעֲלֶה-לָךְ; וַיֹּאמֶר, אֶת-שְׂמוּאֵל הַעֲלֵי-לִי. יב. וַתֵּרָא הָאִשָּׁה אֶת-שְׂמוּאֵל,
 וַתִּזְעַק בְּקוֹל גָּדוֹל; וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל-שָׂאוֹל לֵאמֹר לָמָּה רַמִּיתֵנִי, וְאֵתָּה שָׂאוֹל."
 שמואל עולה באוב מול שאול. שמואל זועם ומודיע לשאול כי יפסיד מול פלשתים וימות "וַיִּתֵּן יָהוָה גַּם אֶת-
 יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ, בְּיַד-פְּלִשְׁתִּים, וּמִחָר, אֵתָּה וּבְנֵיךָ עִמִּי; גַּם אֶת-מַחְנֶה יִשְׂרָאֵל, יִתֵּן יָהוָה בְּיַד-פְּלִשְׁתִּים"
 שאול יודע שנגזר גורלו, מוותר על ההזדמנות לברוח מהמערכה, וחוזר שוב לגילבוע דרך מחנה הפלשתים שבעמק.
 בפרק ל"א מתואר כי ישראל נסים מפני הפלשתים העולים לקראתם במעלה הגלבוע. שאול ובניו בצעד מנהיגותי
 נשארים במקומם ומחפיים על בריחתו של שאר הצבא. הקשתים הפלשתים (המורים) מכתרים את שאול. הוא מבקש
 מנושא כליו להרוג אותו פן יפול בשבי הפלשתיו. בשזה מסרב, נופל שאול על חרבו, ובעקבותיו עשה זאת גם נושא
 כליו. "וַתִּכְבַּד הַמַּלְחָמָה אֶל-שָׂאוֹל, וַיִּמְצָאֶהוּ הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים בְּקִשְׁת; וַיַּחַל מֵאֵד, מִהַמּוֹרִים. ד. וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל
 לְנִשְׂא כָלָיו שִׁלֹּף חַרְבְּךָ וְדַקְרָנִי בָּהּ, פֶּן-יָבֹאוּ הָעֲרָלִים הָאֵלֶּה וְדַקְרָנִי וְהִתְעַלְלֵנוּ-בִּי, וְלֹא אָבָה נִשְׂא כָלָיו, כִּי יֵרָא
 מֵאֵד; וַיִּקַּח שָׂאוֹל אֶת-הַחֶרֶב, וַיַּפֵּל עָלָיָהּ. ה. וַיֵּרָא נִשְׂא-כָלָיו, כִּי מֵת שָׂאוֹל; וַיַּפֵּל גַּם-הוּא עַל-חַרְבּוֹ, וַיָּמָת
 עִמּוֹ."
 הפלשתים מוצאים את גופותיהם של שאול ובניו, לוקחים ומציבים אותן מעל חומת בית שאן. בלילה מגיעים אנשי
 יבש גלעד מעבר הירדן ומסירים את הגופות וקוברים אותן.
 דוד בצקלג. מגיע אליו נער עמלקי עם תכשיטיו של שאול ואומר לו "אני הרגתי את שאול". דוד מצווה להרוג אותו,
 דוהר לגלבוע ונושא את "קינת דוד" הידועה לשאול ולבנו יהונתן.

תצפית הר ברקן

הקו הירוק
 קו הפסקת אש – משמעות של מחויבות נמוכה
 קו שביתת נשק – מחייב יותר, אך הוא נקבע רק בפברואר 49', עד אז יושב בגדה המערבית צבא ירדני.
 בסיום מלחמת העצמאות הגענו עם הערבים למצב של "מודוס ויונדי" ("דרך חיים") המהווה הסכמה ארעית ובלתי
 רשמית להפסקת לחימה שתאפשר חיים תקינים.
 בסוף המלחמה נפגש משה דיין עם עבדאללה א-תל בירושלים לקבוע את קוי העמדות של הצבאות. א-תל משתמש
 בעיפרון ירוק, לכן שמו הקו הירוק.
 *שינויים בקו שביתת הנשק
 עד חתימת קו שביתת הנשק בכל ואדי ערה יושבים כוחות ירדניים ועירקיים. לכאורה שטח זה היה אמור להיות
 בשטח ירדן. יגאל ידין הרמטכ"ל עומד על כך שואדי ערה חייב להיות שטח ישראלי שכן הוא עורק החיים בין מזרח
 ומערב (הרבה שנים היה שלט על תחנת משטרת עירון "המקום בו מערב ומזרח נפגשו").
 הירדנים הסכימו לוותר על שטח ואדי ערה בתמורה לקבלת כל דרום הר חברון, וכן את ג'נין.
 כיום גדר ההפרדה עם תיקונים שונים (בעיקר מסיבות משפטיות) בנויה על תואי הקו הירוק.
 הישוב ברטעה יושב על ואדי אל-מאיה והקו הירוק עובר בתוכו. בעבר היו 2 ישובים סמוכים ולפני 67' הם למעשה
 התחברו, מה שגרם להפרדה מחדש ע"י הקו הירוק ואח"כ ע"י גדר ההפרדה. הסיבה לכך היא שהשתמשו במפות
 משנות ה 40 שמיקומו של הכפר ברטעה לא היה מדוייק בהן.
 ב 48' בתחילת המלחמה ירדן כבשה את הגדה המערבית ואף סיפחה אותה, מה שעמד בניגוד לחוק הבינלאומי (אפילו
 הליגה הערבית התנגדה לסיפוח). ב 67' נכבש השטח ע"י ישראל ומאז ישראל מקימה ישובים מעברו המזרחי אבל לא
 סיפחה את האזור ולכן החוק הישראלי אינו חל בו.
 מדרום הרי השומרון-ההר הגבוה ביותר באופק: הר בזק (הגבול בין שומרון לגלבוע). יותר מערבה הר עיבל. הגלבוע
 הוא המשך של השומרון ("הקרן" המזרחית). בערבית נקרא ההר ג'לבוע, וגם ג'בל קוליילה (כליל=כתר) ע"ש צורתו
 הקשתית.
 ניתן לדבר כאן על 2 ארועים מקראיים:
 1. יוסף בנו הצעיר והמועדף של יעקב נשלח ע"י אביו בעקבות אחיו. הוא הולך אחריהם מחברון לשכם ולא
 מוצא אותם. אז הוא שומע איש האומר לו כי הלכו "דוֹתִינָה" והוא פונה בעיקבותיהם אל עמק דותן. כשהוא
 פוגש אותם הם מחליטים להרוג אותו ואח"כ נמלכים בדעתם ומשליכים אותו לבור. בבור אין מים לכן איש

<p>לא מגיע אליו. ואז אורחת מדינים יורדים מהגלעד לכיוון מצרים. (אנו צופים ממש על נתיב ההתקדמות שלהם) האחים מוכרים אותו למדינים וכך מגיע יוסף למצרים ונמכר על ידיהם לפוטיפר סריס פרעה, שר הטבחים.</p> <p>2. גדעון משבט מנשה (ביתו באזור שכם) נלחם במדינים הבאים מהמדבר בהמוניהם. הוא מכנס את 32000 חייליו בגלבע</p> <p>שני הסיפורים הללו קשורים להבנת השטח וחשיבותו כאזור מעבר מגב ההר אל עבר החוף ומצרים</p>	
<p>משמאל כתף שאול הירידה ליזרעאל. יש הרבה מסלולי הליכה מומלצים בגלבע, אחד מהם יורד מהר ברקן לכיוון "העמק הנעלם" (סימון אדום) – מעט אתגרי וחלקלק אחרי גשם. מסלול משפחתי יותר הוא נחל יצפור. שניהם אינם מעגליים.</p> <p>חוות טורבינות הרוח ותחנת הכוח ההידרואלקטרית.</p> <p>האירוסים (או איריסים) הם אנדמיים, כאן נמצא את אירוס הגלבע אבל הכמויות הולכות וקטנות עם השנים. נושא זה נחקר אך אין תשובה חד משמעית. חלקם הגדול אינם מקוריים אלא הועתקו לכאן מאתרי בניה בישובים שמסביב.</p>	<p>נסיעה מהגלבע לתל יזרעאל</p>
<p>התל נחפר שנים רבות ע"י דוד אוסישקין מאונ' ת"א אך הוא אינו ידידותי למטיילים. לכן ההזרחה במגרש החניה ממזרח לו.</p> <p>שלושת האלמנטים לזיהוי מתקיימים: שימור השם (בערבית נקרא תל זרעין), ארכאולוגיה והסיפור המקראי. כל דילמת "המאה ה-10 הנעלמת" החלה בחפירת יזרעאל. הנחת העבודה של אוסישקין היא שיזרעאל נבנתה במאה ה-9 לפנה"ס ע"י משפחת עמרי. הוא מוצא חרסים המתוארכים למאה 10.</p> <p>בתל יש אזור שהיה כנראה ארמון, ומאחורינו נמצא מגדל. זוהי התפאורה לשני הסיפורים המקראיים הקשורים למקום:</p> <p>מרד יהוא</p> <p>בית עמרי (סה"כ 4 דורות בממלכת ישראל אבל 17 פרקים עוסקים בהם). מייסד השושלת עמרי, אח"כ בנו אחאב, בנו אחזיה, ואחיו של אחזיה יהורם.</p> <p>אחאב היה נשוי לאיזבל בת מלך צידון. עתליה אחותו נשואה למלך יהודה. אחאב כבר מת. עתליה המלכה האם בירושלים. בנה אחזיה הוא המלך בירושלים, ובישראל מולך יהורם.</p> <p>מולינו בגלעד ממלכת ישראל נמצאת בסיכסוך עם ממלכת ארם. במלחמה יוצא יהורם מלך ישראל ביחד עם אחזיה מלך יהודה כנגד הארמים ברמות גלעד. יהורם נפצע במלחמה ובא להיתרפא בישראל אצל אימו איזבל (למרות שבירת ישראל היא שומרון, איזבל יושבת ביזרעאל שהיא בירה חלופית, בגלל האזור הנוח, הקוסמופוליטי והקרוב יחסית למשפחתה). אחזיה מלך יהודה (בן דודו) בא לבקר. שדה הקרב בגלעד מופקד בידי יהוא בן נמשי שר הצבא.</p> <p>אלישע הנביא מורה לאחד מבני הנביאים ללכת אל הגלעד, למצוא את יהוא ולמשוח אותו למלך ישראל בסתר. וכן, הורה לו אלישע לנוס משם מיד לאחר מעשה.</p> <p>הנער מוצא את יהוא, מושח אותו אבל נשאר ומסביר לו ארוכות את סיבת בחירתו למלך והרקע לכך, ורק אז נס משם. כשיהוא יוצא חזרה אל אנשיו, הם שואלים לפרש הדבר, הוא מתפתל אבל לבסוף אומר כי נמשח למלך ע"י אלוהים. הדבר, שנעשה תוך כדי היעדרות מלכי ישראל ויהודה משדה הקרב, מתפרש כמרד צבאי. הדבר מתקבל ע"י הצבא והוא מתקבל כמלך.</p> <p>יהוא עולה על מרכבה ורוכב מערבה אל עבר יזרעאל כדי לספר למלכים את החדשות. וְהַצִּיף עִמָּד עַל-הַמַּגְדָּל בְּיִזְרְעֵאל, וַיֵּרָא אֶת-שְׂפֵעֵת יְהוּא בְּבֵאוֹ, וַיֹּאמֶר, שְׂפֵעֵת אֲנִי רֹאֶה. יהורם שולח רכב על סוס לקראת יהוא המתקרב לשאול בדאגה לשלומו. יהוא ממשיך לדהור והרכב בעקבותיו. יהורם שולח רכב שני וגם הוא רוכב בעקבות יהוא. אז מזהה הצופה מהמגדל כי מדובר ביהוא שר הצבא בכבודו ובעצמו. יהורם יוצא לקראתו בדאגה רבה והם נפגשים למרגלות התל. במפגש אומר יהוא ליהורם המופתע "מָה תִּשְׁלוֹם-עַד-זְנוּנֵי אֵיזָבֵל אִמִּי וְקִשְׁפֵיהָ, הֲרַבִּים.", והורג אותו מיד. הוא זורק את גופתו ומתחיל לרדוף אחרי אחזיה. אחזיה נס על חייו לכיוון ירושלים דרך "בית הגן" (ג'נין), משנה מסלול לכיוון מגידו, אבל אז נתפס ומומת.</p> <p>יהוא נכנס ליזרעאל ומחפש את איזבל. היא מתאפרת ומתייפה ומביטה בו מהחלון. הוא מגיע אליה ומצווה להשליכה מהחלון. הסוסים דורסים אותה. יהוא אוכל ושותה ואח"כ מצווה לקבור אותה "כי בת מלך היא".</p> <p>לסיפור המקראי הדרמטי הנ"ל נמצא סיפור סותר כשפרופסור אברהם בירן ב-1994 מוצא בתל דן 2 שברים של לוח בו נכתב לראשונה "בית דוד" ומתוארך לזמן קצר אחרי מאורעות אלו. הלוח מיוחס למלך ארמי (כנראה חזאל) בו הוא אומר כי הוא זה שהרג את אחזיה ויהורם.</p> <p>אז מי הרג את אחזיה ויהורם? יהוא ע"פ הסיפור המקראי או מלך ארם ע"פ הממצא הכתוב? לא ברור.</p>	<p>תל יזרעאל</p>

זו "העין אשר ביזרעאל" בה חונה שאול לפני מלחמתו בפלשתים (ויקבצו פלשתים את-כל-מחניהם, אפקה; וישראל חנים, בעין אשר ביזרעאל).

הנביעה נמצאת הרחק מהבריכה והמים מובלים בנקבה (מתחת לשביל שמדרום) ובאמה. עד לפני כמה שנים המעין היה יבש כתוצאה משאיבת יתר ממי התהום בעמק. במרכז הבריכה מבנה משאבות מנדטורי.

מלכים א', כ"א:

לנבות היזרעאלי היה כרם (חקלאות בעל) בשטחים של המלך אחאב. אחאב מציע לנבות עיסקת חליפין בין הכרם שלו לכרם טוב ממנו, או לחילופין לשלפ לו כסף תמורתו

ויהי, אחר הדברים האלה, כרם הנה לנבות היזרעאלי, אשר ביזרעאל--אצל היכל אחאב, מלך שמרון. ב. וידבר אחאב אל-נבות לאמר תנה-לי את-כרמך ויהי-לי לגן-זרק, כי הוא קרוב אצל ביתי, ואתנה לך תחתיו, כרם טוב ממנו; אם טוב בעיניך, אתנה-לך כסף מחיר זה.

נבות מסרב בתואנה שזו נחלת אבותיו. אחאב מתעצבן וחוזר לביתו במצב רוח רע. הוא מספר זאת לאיזבל וזו אומרת לו בזילזול "איזה מין מלך אתה? אני אתן לך את כרם נבות!

ויאמר נבות, אל-אחאב: חלילה לי מיהוה, מתיתי את-נחלת אבתי לך. ד. ויבא אחאב אל-ביתו סר וזעף, על-הדבר אשר-דבר אליו נבות היזרעאלי, ויאמר, לא-אתן לך את-נחלת אבותי; וישפכ, על-מטתו, וישב את-פניו, ולא-אכל לחם. ה. ותבא אליו, איזבל אשתו; ותדבר אליו, מה-זה ריחך סרה, ואינך, אכל לחם. ו. וידבר אליה, כי-אדבר אל-נבות היזרעאלי ואמר לו תנה-לי את-כרמך בכסף, או אם-חפץ אתה, אתנה-לך כרם תחתיו; ויאמר, לא-אתן לך את-כרמי. ז. ותאמר אליו, איזבל אשתו, אתה, עתה תעשה מלוכה על-ישראל; קום אכל-לחם, ויטב לבך--אני אתן לך, את-כרם נבות היזרעאלי.

איזבל מזייפת מכתב בשם אחאב המורה לזקני העם לביים משפט עם עדי שקר ולגזור את דינו של נבות למוות.

ח ותכתב ספרים בשם אחאב, ותחתם בחתמו; ותשלח הספרים (ספרים), אל-הזקנים ואל-החרים אשר בעירו, הישבים, את-נבות. ט. ותכתב בספרים, לאמר: קראו-צום, והשיבו את-נבות בראש העם. י. והושיבו שנים אנשים בני-בליעל, נגדו, ויעדהו לאמר, ברכת אלהים ומלך; והוציאהו וסקלהו, וימת.

מתקיים משפט שקר שבסופו נבות מומת בסקילה. איזבל אומרת לאחאב "הנה לך, קום ורש את כרם נבות".

יא ויעשו אנשי עירו הזקנים והחרים, אשר הישבים בעירו, כאשר שלחה אליהם, איזבל--כאשר כתוב בספרים, אשר שלחה אליהם. יב. קראו, צום; והשיבו את-נבות, בראש העם. יג. ויבאו שני האנשים בני-בליעל, וישבו נגדו, ויעדהו אנשי הבליעל את-נבות נגד העם לאמר, ברך נבות אלהים ומלך; ויצאהו מחוץ לעיר, ויסקלהו באבנים וימת. יד. וישלחו, אל-איזבל לאמר: סקל נבות, וימת. טו. ויהי כשמע איזבל, כי-סקל נבות וימת; ותאמר איזבל אל-אחאב, קום רש את-כרם נבות היזרעאלי אשר מאן לתת-לך בכסף--כי אין נבות חי, כי-מת. טז. ויהי כשמע אחאב, כי מת נבות; ויקם אחאב, לרדת אל-כרם נבות היזרעאלי--לרשתו.

אלוהים שולח את אליהו לנזוף באחאב "הרצחת וגם ירשת".

ויהי, דבר-יהוה, אל-אליהו התשבי, לאמר. יח. קום רד, לקראת אחאב מלך-ישראל--אשר בשמרון; הנה בכרם נבות, אשר-גרד שם לרשתו. יט. ודברת אליו לאמר, זה אמר יהוה, הרצחת, וגם-ירשת.

אחאב מבין את פשעו, מתאבל וחוזר בתשובה. אלוהים ממתיק את עונשו בכך שהוא דוחה את ביצועו לדור הבנים של אחאב

...ויהי כשמע אחאב את-הדברים האלה, ויקרע בגדיו, וישם-שק על-בשרו, ויצום; וישפכ בשק, ויהלך אט. כח ויהי, דבר-יהוה, אל-אליהו התשבי, לאמר. כט. הריאת, כי-נכנע אחאב מלפני; יען כי-נכנע מפני, לא-אבי הרעה בימיו--בימי בנו, אביא הרעה על-ביתו